

Misdaad en straf in Tokugawa Japan

**Nederlanders op
Dejima van 1641 tot 1854**

Bachelorscriptie

Auteur: Martijn Huisman

Docent: Prof. Dr. P.C. Spierenburg

09-06-2010

www.oneplanetoneworld.info

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported License](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/).

Inhoudsopgave

Begrippenlijst	3
I. Inleiding	5
II. Tokugawa Japan, ‘sakoku’ en de Nederlanders	9
III. Misdaad en bestraffing in Tokugawa Japan	14
IV. Het leven op Dejima: regels, wetten en controle	20
V. Misdaad en straf op Dejima	28
VI. De Nederlandse gevangenis in Japan	38
VII. Conclusie	41
Literatuurlijst	44

Begrippenlijst

In deze scriptie zullen enkele termen voorkomen die wellicht onbekend zijn bij de lezer. Daarom deze lijst met enkele van die veel gebruikte begrippen.

Bakufu	Het administratieve regeringsapparaat in dienst van de shōgun gedurende de heerschappij van de Tokugawa. Bakufu betekent letterlijk ‘regering onder de tent’.
Daimyō	Lokale of regionale Japanse krijgsheer. Sommige daimyō waren zeer invloedrijk, hoewel hun autonomie onder de heerschappij van de Tokugawa steeds verder afbrokkelde.
Dejima	Kunstmatig gecreëerd eiland in de baai van Nagasaki, waar van 1641 tot 1854 de Nederlandse handelspost was gevestigd. De enige plek waar contact tussen het in zichzelf gekeerde Japan en de westerse wereld plaats vond.
Edo	Hoofdstad van Japan, het tegenwoordige Tokio.
Edo-periode	Periode tussen 1603 en 1868 waarin de Tokugawa-heersers Japan bestuurden vanuit de hoofdstad Edo. Ook wel Tokugawa-periode genoemd.
Hofreis	Jaarlijkse reis van Dejima naar Edo voor een bezoek aan de shōgun. De reis duurde zo’n 90 dagen en werd in latere tijden eens in de zoveel jaar ondernomen in plaats van elk jaar.
Koelie	Arbeider, meestal afkomstig uit de lagere klassen van de bevolking te Nagasaki. Vaak betrokken bij diefstal.
Nagasaki	Stad op het eiland Kyūshū waar de Japanners handelden met de Nederlanders en de Chinezen.
Opperhoofd	Directeur van de handelspost op Dejima. Eén van de hoogste en lucratiefste functies binnen de V.O.C.

Sakoku	Letterlijk 'land in ketens' of 'afsluiting van het land'. Het buitenlandse beleid van Japan op grond waarvan geen enkele vreemdeling of Japanner zonder toestemming het land kon binnenkomen of verlaten op straffe van de dood. Ingesteld door de derde shōgun Iemitsu in een serie edicten tussen 1633 en 1639.
Samoerai	Krijgerklasse in Japan tot 1868.
Seppuku	Traditionele vorm van zelfdoding middels het open snijden van de buik. Ook wel bekend onder de naam 'harakiri'.
Shōgun	Afkorting van de titel Sei Taishōgun, 'generaal die de barbaren verslaat'. De Tokugawa-shōgun was officieel militair leider van Japan en feitelijk alleenheerser.
Shōgunaat	Benaming voor de regering waaraan de Tokugawa-shōgun de leiding gaf. Feitelijk dezelfde betekenis als bakufu.
Tokugawa Japan	Japan tussen 1603 en 1868 onder de heerschappij van de Tokugawa-shōguns.

I. Inleiding

*'Zoo het aldus met vrienden toegaat, dan beware de Hemel een elk, om als vijanden in de handen der Japanners te vervallen!'*¹

Ruim twee eeuwen (1641-1854) hebben de Nederlanders in Japan in isolatie doorgebracht op Dejima, het kunstmatig gecreëerde eiland in de baai van Nagasaki. Hoewel Japan en Nederland officieel vriendelijke (handels-)relaties onderhielden sinds 1609, gingen de bewoners van Dejima gebukt onder een strenge discipline bestaande uit strenge regels en wetten, voortdurende controles en strikt toezicht. Deze strikte discipline verleidde menig Nederlander op Dejima om te spreken over 'de Nederlandse gevangenis in Japan'.² Een enkeling ging zelfs zo ver door te stellen dat de Nederlanders in Japan werden behandeld als 'Verraders en bekende Vyanden van het Land'.³ Ondanks alle beperkingen en moeilijkheden bleven de Nederlanders echter op Dejima handel drijven tot 1854, toen Japan officieel werd opengesteld voor de rest van de wereld.

Tijdens het verblijf op Dejima waren de Nederlanders de enige representanten van de Europese handel en cultuur in Japan. Voor de Nederlanders bood Dejima een miniscuul venster op het onbekende en exotische Japan. Tegelijkertijd was Dejima de plaats waar de Japanners Europese goederen verkregen en kennis over de rest van de wereld vergaarden. Daarom neemt Dejima een unieke positie in in de geschiedenis van Nederland en Japan en de (historische) relatie tussen beide landen. Vanwege deze unieke positie is er door de jaren heen dan ook vanuit verschillende invalshoeken - zoals de handel, kunst, en de liefde tussen Nederlanders en Japanse vrouwen – veel geschreven over Dejima en haar bewoners.

¹ Germain Felix Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen over de zeden en gebruiken van dat rijk bijzonder over de Ingezetenen der stad Nagasaky* (Amsterdam 1830) 30.

² Engelbert Kaempfer, *De beschryving van Japan, behelsende een verhaal van den ouden en tegenwoordigen staat en regeering van dat ryk ... benevens eene beschryving van het koningryk Siam / in 't Hoogduytsch beschreven door Engelbert Kaempfer; uyt het oorspronkelyk Hoogduytsche handschrift, nooit te vooren gedrukt, in het Engelsch overgezetz, door J.G. Scheuchzer, die daar by gevoegt heeft het leven van den schryver; voorz. met kunstige kopere platen, onder het opzicht van Hans Sloane uytgegeven, en uyt het Engelsch in 't Nederduytsch vertaalt* (Amsterdam 1733) 231.

³ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 254.

In deze bachelorscriptie vormen Dejima en haar bewoners eveneens het onderwerp. Nieuw aan dit onderzoek is echter dat het onderwerp zal worden benaderd vanuit het thema misdaad en straf. Dit is op de eerste plaats vanwege het thema van het onderzoekscollege, en op de tweede plaats omdat er voorheen vrij weinig tot geen aandacht is besteed aan misdaad en bestraffing op Dejima. Daardoor zijn bepaalde aspecten van het leven op Dejima en de historische relatie tussen Japan en Nederland onvoldoende onderzocht. Middels deze scriptie hoop ik bij te kunnen dragen aan het opvullen van deze leemte.

Deze scriptie heeft ten doel om de positie van de Nederlanders in Japan te analyseren en tot nieuwe inzichten te komen over de historische relatie tussen Japan en Nederland. Dit zal gebeuren middels het overkoepelende thema misdaad en straf. De wetten en regels die golden op Dejima en het strafrecht waaraan de Nederlanders onderhevig waren zijn immers indicatoren van de behandeling die de Nederlanders op Dejima ontvingen. Een analyse van de misdaad op Dejima en de bestraffing daarvan moet dus leiden tot inzicht in de historische relatie tussen Nederland en Japan en de positie die de Nederlanders in Japan bekleedden.

Daarom luidt de centrale vraagstelling van deze scriptie: *Welke misdaden werden er gepleegd op Dejima, hoe werden deze bestraft en wat is hieruit af te leiden over de positie van de Nederlanders in Tokugawa Japan?* Uit de centrale vraagstelling zijn enkele deelvragen voortgevloeid die in de verschillende hoofdstukken aan bod zullen komen en bij zullen dragen aan de beantwoording van de hoofdvraag. Deze deelvragen luiden als volgt: 1) *Hoe werd misdaad in Tokugawa Japan bestraft?* 2) *Welke wetten en regels golden er in Nagasaki en op Dejima ten aanzien van de Nederlanders en hoe werden deze gehandhaafd?* 3) *Welke soorten misdaden kwamen er veelvuldig voor op Dejima en hoe werden deze bestraft?* 4) *Wat kunnen we concluderen aan de hand van de bestraffing van misdaad op Dejima over de positie van de Nederlanders in de Japanse maatschappij tussen 1641 en 1854?* 5) *In hoeverre was er daadwerkelijk sprake van opsluiting in 'de Nederlandse gevangenis in Japan'?*

Om de deelvragen te kunnen beantwoorden is de scriptie verdeeld in enkele hoofdstukken. Allereerst zal in het hoofdstuk *Tokugawa Japan, sakoku en de Nederlanders* kort een beeld worden geschetst van de situatie waarin de Nederlanders in 1641 op Dejima belandden.

In het hoofdstuk *Misdaad en bestraffing in Tokugawa Japan* zal vervolgens het Japanse strafrecht aan bod komen, zodat een vergelijking kan worden gemaakt tussen de straffen die Japanse misdadigers kregen opgelegd en de straffen die de Nederlanders op Dejima kregen. De hoofdstukken *Het leven op Dejima: regels, wetten en controle* en *Misdaad en straf op Dejima* behandelen deelvragen twee tot en met vier. Alvorens over te gaan tot de conclusie zal in *De Nederlandse gevangenis in Japan* aan de hand van het werk van Michel Foucault over discipline, toezicht en straf dieper worden ingegaan op de discipline op Dejima. De beantwoording van de deelvragen en nieuw opgedane inzichten zullen tenslotte leiden tot een conclusie waarin de historische relatie tussen Japan en Nederland en de positie van de Nederlanders in Japan zal worden weergegeven.

Wijze van onderzoek

Voor deze scriptie heb ik ervoor gekozen om naast secundaire literatuur gebruik te maken van reisverslagen en boeken over het leven op Dejima, geschreven door Nederlanders en Europeanen in dienst van de Nederlanders. Na een zorgvuldige selectie bleven de werken van Engelbert Kaempfer, Isaac Titsingh, German Felix Meijlan, en C.T. Assendelft de Coningh over. De werken van de vier, die allemaal op Dejima verbleven, beslaan gezamenlijk de 17e, 18e en 19e eeuw. Kaempfer, een geboren Duitser, werkte van 1690 tot en met 1692 op Dejima als arts in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (V.O.C.) en wordt nog altijd beschouwd als één van belangrijkste Europese bronnen over Japan uit de 18e eeuw. Hoewel de vertaling van Kaempfer - met name de teksten over religie - soms te wensen overlaat, vormt het werk één van de belangrijkste bronnen voor deze scriptie.

Isaac Titsingh speelde een belangrijke rol als opperhoofd op Dejima in de jaren 1779-1780, 1781-1783, en 1784. Zijn werk heeft echter maar weinig (direct) te maken met het thema van deze scriptie en komt daarom niet veel aan bod. Germain Felix Meijlan was opperhoofd op Dejima in de jaren 1826-1830. C.T. van Assendelft de Coningh voer in mei 1851 als scheepskapitein naar Japan en verbleef op Dejima tot en met november 1851. In 1845 was De Coningh bovendien al eens als eerste stuurman in Japan geweest, hoewel hij toen Dejima niet mocht betreden. De werken van bovengenoemde auteurs vormen de bronnen voor deze scriptie.

Hoewel ik heb gekozen om het onderzoek te presenteren als een kwalitatieve, verhalende scriptie zijn er uiteraard ook andere invalshoeken en onderzoeksmethoden beschikbaar om dit onderzoek te verrichten. Een kwantitatieve analyse van de in boekvorm gepubliceerde *Deshima Dagregisters*, die de periode van 1641 tot en met 1800 beslaan, is bijvoorbeeld een optie. Daarnaast is het mogelijk om het Nationaal Archief in Den Haag te bezoeken en daar gebruik te maken van het zeer uitgebreide archief over Dejima. Ik heb ervoor gekozen om deze methoden links te laten liggen, omdat ik niet geïnteresseerd ben in harde cijfers over misdaad op Dejima, maar juist meer wil weten over de historische relatie tussen Japan en Nederland middels het thema misdaad en straf. Bovendien hadden deze methoden een te omvangrijk werk opgeleverd dat niet geschikt zou zijn als bachelorscriptie. Derhalve heb ik ervoor gekozen om deze scriptie te baseren op de verslagen van individuen die op Dejima verbleven en hun ervaringen en kennis van Japan opschreven en zo beschikbaar stelden voor latere generaties.

Alvorens aan te vangen met een beschouwing over misdaad en bestraffing in Tokugawa Japan volgt eerst een korte uiteenzetting over de politieke, sociale, en culturele structuren die ontstonden vanaf 1600 na de machtsovername door de Tokugawa. Verder zal de aankomst van de Nederlanders in Japan de revue passeren en komt het buitenlandse beleid van 'sakoku' aan bod.

II. Tokugawa Japan, 'sakoku' en de Nederlanders

De vereniging van Japan in 1603 onder de heerschappij van de Tokugawa kan worden getraceerd tot de opkomst van de krijgsheren Oda Nobunaga en Toyotomi Hideyoshi in het tweede deel van de 16^e eeuw. Nobunaga begon zijn verovering van Japan al in 1555, maar slaagde er pas na twintig jaar in om grote stukken land aan zijn bezit toe te voegen. Nobunaga werd echter in 1582 vermoord en opgevolgd door Toyotomi Hideyoshi. Hideyoshi stierf in 1598 toen hij heel Japan onder zijn controle had gebracht door allianties aan te gaan met de lokale krijgsheren. Na zijn dood brak er onder een groep aangestelde regenten al snel een felle strijd om de macht uit. Eén van die regenten was Ieyasu Tokugawa, de stichter van het Tokugawa-shōgunaat.⁴

Na twee jaar van onophoudelijke intriges, moordaanslagen en wisselende allianties betraden Ieyasu Tokugawa en Ishida Mitsunari - de twee belangrijkste en machtigste regenten - in 1600 bij Sekigahara het slagveld, elk aan het hoofd van een eigen coalitie van krijgsheren. De slag werd uiteindelijk beslist in het voordeel van Ieyasu, die daarmee een stevig fundament voor zijn macht legde. Krijgsheren die hadden meegevochten aan de kant van Ishida werden onteigend en verbannen, of de omvang van hun leen (land) werd drastisch beperkt. De door Tokugawa geconfiscerde gebieden werden direct weer verdeeld onder vazallen en bondgenoten die mee hadden gevochten bij Sekigahara. Na drie jaar van onderhandelen en herverdelen van het land heerste er voor het eerst sinds lange tijd vrede in Japan. In maart 1603 liet Ieyasu zich door de keizer uitroepen tot shōgun en werd daarmee officieel militair leider en feitelijk alleenheerser over Japan.⁵

Om de macht te behouden en te voorkomen dat Japan weer zou vervallen in een staat van constante oorlogsvoering creëerde Ieyasu een bestel dat het best gekwalificeerd kan worden als een verlichte militaire despotie. Een onderdeel daarvan was het strenge strafrecht, waarover meer in het volgende hoofdstuk. Het Tokugawa-shōgunaat zou uiteindelijk de meest stabiele politieke orde in de Japanse geschiedenis blijken, door ruim 250 jaar voor vrede en stabiliteit te zorgen. Deze stabiliteit kwam vooral tot stand doordat de Tokugawa-heersers Japan vrijwel geheel afsloten van de buitenwereld.

⁴ Andrew Gordon, *A modern history of Japan: from Tokugawa times to the present* (New York 2003) 9-11.

⁵ W.J. Boot, *Keizers en Shōgun. Een geschiedenis van Japan tot 1868* (Amsterdam 2001) 81-83.

De buitenlandse handel en het beleid van sakoku

Een ontwikkeling die parallel liep aan de unificatie van Japan en het ontstaan van het Tokugawa-shōgunaat was de komst van Europeanen naar Japan. Tussen 1543 en 1639 deden de zeevarende mogendheden Portugal, Spanje, Nederland en Engeland het land van de reizende zon aan. De Portugezen dreven als eersten handel met de Japanners, nadat in 1543 enkele Portugese handelaren per ongeluk gestrand waren op Kyūshū. Aanvankelijk waren handel en religie onlosmakelijk verbonden omdat de Portugezen actief het katholicisme trachtten te verspreiden in Japan.⁶ De Japanse machthebbers ervoeren echter dat de Portugezen en met name de Jezuïeten en het katholicisme een bedreiging vormden voor de interne vrede en stabiliteit. Al vanaf 1587 werden er daarom bevelen uitgevaardigd waarin de missionarissen werden opgedragen Japan te verlaten.⁷ Deze waren echter geenszins van plan Japan te verlaten en de inkomsten die gepaard gingen met de handel en het verspreiden van religie zomaar op te geven.

Het weren van het katholicisme uit Japan en het beperken van de omgang met de buitenlanders kreeg pas meer formele vorm in de verscheidene edicten die werden uitgevaardigd onder het bewind van de derde Tokugawa-shōgun Iemitsu, kleinzoon van Ieyasu. Tussen 1633 en 1639 werden er drie bevelen uitgevaardigd die het buitenlandse beleid van Japan voor tweehonderd jaar zouden bepalen, door Japan 'naar binnen te keren' en nadrukkelijk te kiezen voor isolatie van de rest van de wereld. Dit buitenlandse beleid is bekend komen te staan onder de naam 'sakoku'.⁸

Het afsluiten van Japan van de rest van de wereld diende diverse doelen. Op de eerste plaats wilde het bakufu directe controle krijgen over de buitenlandse handel en de inkomsten uit deze handel. Daarnaast wilde de regering het in Japanse ogen sinistere katholicisme uit Japan verdrijven.

⁶ Boot, *Keizers en Shōgun*, 93-94.

⁷ James L. McClain, *Japan: a modern history* (New York 2002) 43.

⁸ Hoewel sakoku vaak is omschreven als een beleid van totale afsluiting van het land, heeft dit in werkelijkheid nooit plaats gevonden. Weliswaar waren de Nederlanders vanaf 1639 de enige Europeanen die werden toegestaan handel te voeren met Japan, maar Japan dreef ook handel met de Chinezen (eveneens in Nagasaki), Korea, en de Riukiu-eilanden.

Tenslotte trachtte het bakufu met de edicten een eerlijke distributie van de winsten uit de buitenlandse handel te bewerkstelligen en tegelijkertijd te voorzien in de behoeften van de stad Nagasaki door alle buitenlandse handel aldaar te situeren.⁹

Het derde en laatste edict van het sakoku-beleid van 1639 bepaalde dat de Portugezen niet langer welkom waren in Japan vanwege hun onvermogen en onwillendheid om handel van bekeringswerk te scheiden. Verder werd het alle Japanners verboden naar het buitenland te reizen of, als zij al in het buitenland verbleven, naar Japan terug te keren op straffe des doods.¹⁰ Na het van het toneel verdwijnen van de Portugezen en de Spanjaarden (in 1624 verbannen uit Japan) bleven de Nederlanders als enige Europeanen over in Japan. De Engelsen waren namelijk uit eigen beweging al in 1623 vertrokken wegens tegenvallende handelsresultaten. Hoewel het de protestantse Nederlanders werd toegestaan om in Japan te blijven, zou de relatie tussen de Japanners en de Nederlanders spoedig drastisch veranderen.

Nederlanders in Japan

Die relatie tussen Japan en Nederland begon in 1600 toen het schip *De Liefde* na een reis van twee jaar strandde in de baai van Usuki aan de oostkust van Kyūshū. In 1609 verschenen er vervolgens twee Nederlandse schepen - de *Roode Leeuw* en de *Griffioen* - van de zeven jaar eerder opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie voor de Japanse kust om officieel handelsrelaties aan te knopen met Japan. De handelspas die de Nederlanders daarop verkregen van shōgun Ieyasu was het begin van een langdurige en op papier vriendschappelijke (handels)relatie.

Van 1609 tot en met 1639 vertoefden de Nederlanders op Hirado, waar zij veel vrijheid genoten en toestemming kregen om een handelspost te stichtten. In 1641 werden de Nederlanders echter plotseling opgedragen om de handelspost op Hirado te vernietigen en, mochten ze toch in Japan willen blijven, hun intrek te nemen op Dejima in Nagasaki. Eén van de redenen voor deze verhuizing was de in Japanse ogen grootsheid en trotsheid van de Nederlandse kooplui in een land waar kooplui traditioneel laag in aanzien stonden.

⁹ Reinier H. Hesselink en Matsui Yōko, 'Sakoku, or Japan "Closed off" from the World. A new stage: the second half of the seventeenth century', in Leonard Blussé, Willem Remmelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000) 35.

¹⁰ Boot, *Keizers en Shōgun*, 95.

Aldus verlieten de Nederlanders Hirado 'om de bescherming van een goed en toegevend Prins te verwisselen voor een strikte en strenge Regeering van Nagasaki, en om ons onder een zeer nauw toezicht te bepalen, binnen dat kleine Eyland, veel liever mocht ik zeggen, Gevangenis...'.¹¹

De Nederlanders reageerden aanvankelijk geschokt op de verhuizing naar Dejima, zoals menigeen geschokt zou reageren wanneer hem of haar de vrijheid ontnomen werd door middel van isolatie op een eiland dat onder voortdurend toezicht stond. Hoewel er menigmaal overwogen werd om Japan te verlaten 'was de begeerigheid der Hollanders, en zo uytnemend groot de bekoorlyke kracht van 't Japansche Goudt, dat zy veel eer, dan 't verliezen van het vooruytzicht van een Handel, waarlyk zeer voordeelig, gewilliglyk ondergingen eene byna altyd duurende gevangenis, want zodanig is in der daad onzen staat en verblyf op Dejima...'.¹²

De verhuizing van Hirado naar Dejima betekende de eerste stap naar een nieuwe relatie tussen Japan en Nederland, te meer omdat Nagasaki onder directe controle van het bakufu in Edo stond. De systematische isolatie waaraan de Nederlanders plotseling onderhevig waren bekrachtigde als fundamenteel instrument de nieuwe 'economie van de macht' tussen de Japanners en de Nederlanders. Er was immers niet langer sprake van een gelijkwaardige en vriendschappelijke relatie maar van een relatie waarbinnen de Japanners macht over de Nederlanders hadden en deze uitoefenden door hen te isoleren en te concentreren op Dejima.¹³

Isaac Titsingh observeerde aan het eind van de 18^e eeuw over de verhuizing van Hirado naar Dejima: 'Tot behoud van onzen handel onderwierpen wij ons geduldig aan de vernieling onzer nieuwgebouwde pakhuizen, de zware kosten der verhuizing, en de opsluiting in het eiland Descima, waar de Portugeezen te voren hunne gebouwen hadden, en hetwelk wij te voren, spitsgewijs, hunnen kerker genoemd hadden. Deze vernedering, waaraan wij ons onderwierpen, gaf den Japannezen een blijk, dat zij ons nog willekeuriger zouden kunnen behandelen.'¹⁴

¹¹ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 231.

¹² Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 231.

¹³ Michel Foucault, *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis* (Groningen 1997) 423.

¹⁴ Isaac Titsingh, *Bijzonderheden over Japan. Behelzende een verslag van de Huwelijks Plegtigheden; Begrafenissen en Feesten der Japannezen, De Gedenkschriften der laatste Japansche Keizers en andere merkwaardigheden nopens dat Ryk* (Den Haag 1824, eerste deel) 6.

Aldus begon een periode van meer dan 200 jaar waarin de 'vriendschappelijke' relatie tussen Nederland en Japan zich vooral afspeelde op Dejima. Aldaar gingen de Nederlanders gebukt onder strenge regels en wetten die hen weinig bewegingsruimte verschaften. Bovendien werden de Nederlanders continu in de gaten gehouden en gecontroleerd. Door de verhuizing naar Nagasaki werd deze stad als enige internationale haven de belangrijkste stad voor de buitenlandse handel in Japan, waar naast de Nederlanders ook Chinese handelaren een eveneens afgesloten onderkomen werd verschaft.¹⁵

In dit hoofdstuk zijn kort de machtsovername van de Tokugawa, haar buitenlandse (handels)beleid, en de aankomst van de Nederlanders in Japan aan bod gekomen. Eén van de kenmerken van de regering der Tokugawa was de strenge wetgeving en het strafrecht waarmee ze haar autoriteit liet gelden en haar macht intact hield. In het volgende hoofdstuk zal daarom het strafrecht in Tokugawa Japan aan bod komen, mede om later uitspraken te kunnen doen over de positie van de Nederlanders hierin.

¹⁵ Boot, *Keizers en Shōgun*, 94-95.

III. Misdad en bestraffing in Tokugawa Japan

In het vorige hoofdstuk kwam kort aan bod hoe de Tokugawa aan de macht kwamen. Zoals vaak gebleken is in de wereldgeschiedenis is het verkrijgen van de macht echter niet hetzelfde als het behouden van de macht. Eén van de wijzen waarop de Tokugawa-regering haar autoriteit en macht liet gelden was door het hanteren van een streng strafrecht en het hard bestraffen van misdadigers middels haar geweldsmonopolie.¹⁶

De regering van de Tokugawa was echter niet gestoeld op volledige en directe controle over heel Japan, omdat slechts een derde van Japan onder direct bewind van het bakufu stond. De rest van Japan was verdeeld onder krijgsheren van wie de daimyō de grootste en belangrijkste lenen (gebieden) bestuurden. Hoewel in ruil voor loyaliteit en gehoorzaamheid het de daimyō was toegestaan een bepaalde autonomie over hun gebieden te houden konden ze op elk moment ter verantwoording worden geroepen door het bakufu in Edo.¹⁷ Aanvankelijk was het daarom voor de daimyō mogelijk om in hun gebied wetten en regels uit te vaardigen en misdaden te bestraffen naar eigen believen.¹⁸

Met het verstrijken van de tijd nam de machtspositie van het bakufu in Edo echter verder toe. Deze staatsvorming leidde tot het doorvoeren van een standaardisatie van wetgeving en bestraffing. Zo werden daimyō vanaf 1635 verplicht om te allen tijde de wetten die werden uitgevaardigd in Edo te volgen en hetzelfde strafrecht toe te passen. Gedurende de 17^e eeuw zouden deze instructies verder aangescherpt worden met als resultaat dat in 1697 Edo officieel de nationale standaard werd. Zo ontstond er een rechtspraak van bovenaf die niet alleen ten doel had om slachtoffers van misdaad te beschermen en daders te bestraffen maar die - gelijk aan de ontwikkelingen in Europa gedurende de zestiende en zeventiende eeuw - eveneens verantwoordelijk was voor de stabiliteit binnen de samenleving.¹⁹

¹⁶ McClain, *Japan: a modern history*, 21.

¹⁷ Daniel V. Botsman, *Punishment and power in the making of modern Japan* (Princeton 2005) 15.

¹⁸ McClain, *Japan: a modern history*, 26.

¹⁹ Pieter Spierenburg, *A history of murder: personal violence in Europe from the Middle Ages to the present* (Cambridge 2008) 61.

Hiërarchische standenmaatschappij

Naast een rigide strafrecht, waarover later meer, kenmerkte Japan onder de Tokugawa zich door een strikte hiërarchische standenmaatschappij waarin geografische en sociale mobiliteit werd ingeperkt, gecontroleerd en gereguleerd. Een aanzienlijk deel van de wetten in Japan waren er op gericht om deze hiërarchie in stand te houden. Zo mocht men bijvoorbeeld niet rondreizen zonder daarvoor officieel toestemming te hebben.²⁰ Veel ingrijpender echter waren de restricties op de sociale mobiliteit waarmee effectief de sociale orde werd bevroren.

In Tokugawa Japan behoorde iedere Japanner tot een stand of klasse en ontleende daaraan status en privileges. Traditioneel bestond er een hiërarchische piramide met bovenaan de samoerai (*shi*), gevolgd door de boeren (*nō*), de handswerklieden (*kō*), en tenslotte onderaan de kooplieden (*shō*).²¹ In de praktijk was de verdeling niet zo simpel. Zo ontbreken bijvoorbeeld hofadel, priesters, acteurs, entertainers en de verschoppelingen in bovenstaand schema, terwijl handswerklieden en kooplieden in de praktijk vaak onder de noemer 'stedelingen' vielen.²² Om de positie van de Nederlanders in Japan te begrijpen is het echter van belang te weten dat kooplieden vrijwel onderaan stonden op de sociale ladder en daarom weinig aanzien genoten.

Het strikte hiërarchische standenstelsel speelde eveneens een belangrijke rol in de wetgeving en in de bestraffing van criminaliteit. Bij het bepalen van de strafmaat werd bijvoorbeeld altijd gekeken naar de relatie tussen dader en slachtoffer. Een moordenaar kreeg alleen een 'simpele' executie wanneer zowel dader als slachtoffer van ongeveer gelijke sociale stand waren, ofwel als de waarde van het leven van zowel dader als slachtoffer als gelijk werd beschouwd. Was het leven van het slachtoffer echter meer waard dan werd er een zwaardere straf uitgesproken in de vorm van een pijnlijkere executie en openbare terechtstelling. Andersom kon een dader een lichtere straf krijgen als het leven van het slachtoffer als minder waard werd beschouwd.²³

²⁰ Gordon, *A modern history of Japan*, 9.

²¹ Boot, *Keizers en Shōgun*, 87.

²² Botsman, *Punishment and power*, 59.

²³ Botsman, *Punishment and power*, 29.

Bij moord binnen relaties als meester/knecht en ouder/kind kwamen meester en ouder er bovendien meestal vanaf met een relatief lichte straf als verbanning, terwijl dienaren en kinderen de zwaarst mogelijke straf (publieke doodstraf) kregen. Zelfs het verwonden van een ouder kon voor kinderen al leiden tot de doodstraf middels kruisiging.²⁴ Het Japanse strafrecht hield dus in alle zaken ernstig rekening met de relatie tussen dader en slachtoffer en paste de strafmaat daarop aan. Dit had vooral ten doel om de bestaande sociale verhoudingen te continueren. Daarom was het strafrecht ingericht om gehoorzaamheid aan de ouders, gehoorzaamheid aan de (lokale) krijgshoofd, en uiteindelijk gehoorzaamheid aan het Tokugawa-shōgunaat in Edo te bewerkstelligen.

Daarnaast werden misdadigers verschillend behandeld, veroordeeld en bestraft naar gelang de status of stand in de maatschappij. Zo werden samoerai vaak veroordeeld zonder ondervraging vooraf, om hen de vernedering te besparen van het moeten verschijnen in een plaats waar ook burgers en misdadigers werden ondervraagd. Bovendien waren sommige straffen gereserveerd voor bepaalde groepen net als in Frankrijk in het Ancien Régime de doodstraf door onthoofding voorbehouden was aan de aristocratie.²⁵ Boetes, het dragen van handboeien en het sluiten van de winkel voor een bepaalde tijd waren straffen die alleen konden worden opgelegd aan burgers en niet aan samoerai of verschoppelingen. De bekendste straf die specifiek voorbehouden was aan een bepaalde groep was het ritueel van 'seppuku', waarbij de samoerai zijn buik open sneed 'tot redding hunner eer en die hunner betrekkingen...'.²⁶ Samoerai waren eveneens de enigen die veroordeeld konden worden tot publieke executie middels onthoofding, wat een zeer grote vernedering voor hen betekende. Net als in Europa speelde het (samoerai-) zwaard hierbij een belangrijke rol omdat het zwaard bij uitstek het symbool was van de samoerai, gelijk het zwaard in Europa het symbool van de aristocratie was.²⁷

²⁴ Botsman, *Punishment and power*, 30-31.

²⁵ Pieter Spierenburg, 'The green, green grass of home: capital punishment and the penal system from a long-term perspective', in Austin Sarat en Jürgen Martschukat (eds.), *Is the death penalty dying?* (Nog te verschijnen, 2011) 9.

²⁶ C. T. van Assendelft De Coningh, *Mijn verblijf in Japan* (Amsterdam 1856) 122.

²⁷ Spierenburg, 'The green, green grass of home', 10.

Voorts speelde het geslacht van de dader een rol bij de veroordeling en bestraffing van misdaad. Sommige straffen werden uitsluitend opgelegd aan vrouwen, zoals het kaalscheren van het hoofd bij overspel of het verplicht werken in een door de overheid erkend bordeel als straf voor illegale prostitutie.²⁸ Vrouwen waren bovendien de enigen die officieel tot slavernij bestraft en gebracht konden worden.²⁹ Tenslotte was bij de bestraffing van diefstal van groot belang wie de eigenaar van de gestolen goederen was. Waar bij gewone diefstal de straf hooguit verbanning was, werd bij diefstal van goederen die toebehoorden aan het shōgunaat de doodstraf uitgesproken. Deze mocht echter pas voltrokken worden nadat het shōgunaat in Edo daarvoor toestemming had verleend. Zelfs in steden onder directe controle van het shōgunaat zoals Nagasaki diende de ter dood veroordeling eerst goedgekeurd te worden door de regering in Edo.³⁰

De rechtspraak zelf verliep in Japan overigens veel sneller dan in Europa omdat er geen hogere rechtbanken bestonden waar men in beroep kon gaan. Verdachten werden direct voor een rechtbank geleid, waarna de partijen werden gehoord, de getuigen werden ondervraagd en de omstandigheden werden overwogen. Vervolgens werd zonder verlies van tijd een vonnis uitgesproken waartegen hoger beroep niet mogelijk was.³¹

Bestrafing van misdaad

Een aanzienlijk deel van de misdaad in Tokugawa Japan werd bestraft met de doodstraf, hoewel er vele variaties bestonden naar gelang de aard van de misdaad en de relatie tussen dader en slachtoffer. Hoewel het strafrecht gedurende de 18^e eeuw werd gesystematiseerd en vastgelegd was ze in de ruim 250 jaar van Tokugawa heerschappij uiteraard aan verandering onderhevig. Het vierendelen, levend koken, en spietsen waren bijvoorbeeld doodstraffen die niet meer gebruikt werden in de 18^e en 19^e eeuw.³² Kruisiging, onthoofding, het eerder genoemde seppuku, en het zagen van de nek bleven wel gangbare en veel gebruikte doodstraffen.

²⁸ Diana E. Wright, 'Female Crime and State Punishment in Early Modern Japan', *Journal of Women's History* 16:3 (2004) 15.

²⁹ Botsman, *Punishment and power*, 74-75.

³⁰ Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen*, 19-20.

³¹ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 485.

³² Botsman, *Punishment and power*, 14, 16.

Brandstichters belandden bovendien op de brandstapel, omdat brandstichting één van de zwaarst mogelijke misdaden was in een land waar steden vrijwel geheel uit hout waren opgetrokken.³³

Aanvankelijk werden executies in het openbaar uitgevoerd. Misdadigers werden voor hun terechtstelling door de straten getroond waar ze door het publiek konden worden bekeken. Het ziellose lichaam of het afgeslagen hoofd werd bovendien na de executie vaak enige tijd op een openbare plaats vertoond. De openbare terechtstelling werd echter al vanaf 1620 verboden vanwege de (potentiële) destabiliserende werking van de volksbijeenkomsten bij openbare executies op de openbare orde en de sociale verhoudingen. De openbare terechtstelling, het 'lugubere feest van de straf', verdween als (potentiële) brandhaard van geweld en protest in Japan zodoende grotendeels eerder van het toneel dan in menig Europees land.³⁴ Naast de doodstraf en het dragen van handboeien, het uitdelen van boetes en het kaalscheren van het hoofd bij vrouwen, konden misdadigers worden getatoeëerd zodat zij altijd herkenbaar bleven als misdadigers. Zweepslagen, huisarrest, en verbanning behoorden eveneens tot het arsenaal aan straffen.

Een belangrijk kenmerk van de bestraffing van misdaad tenslotte was de uitvoering van de doodstraf. Deze werd namelijk veelal uitgevoerd door de verschoppelingen der maatschappij, die onderaan de sociale piramide stonden en feitelijk zelfs buiten de standenmaatschappij vielen. Hoewel hun inbreng in de uitvoering van straffen aanvankelijk alleen van administratieve aard was, werd de bijdrage van de verschoppelingen bij het uitvoeren van executies steeds belangrijker en systematischer. Op den duur voerden verschoppelingen zelf executies uit en werden ze verplicht om de lichamen van geëxecuteerde misdadigers op te ruimen.³⁵

Gevangenis

Hoewel gevangenis wel bestonden in Japan werden deze vrijwel alleen gebruikt om verdachten kortstondig op te sluiten in afwachting van veroordeling of om misdadigers achter gesloten deuren te executeren.

³³ Wright, 'Female Crime and State Punishment', 17.

³⁴ Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 17-18.

³⁵ Botsman, *Punishment and power*, 49-50.

In sommige gevallen werd een celstraf opgelegd als tijdelijke maatregel in afwachting van de eigenlijke straf. Zo werd het zwangere vrouwen toegestaan om eerst hun kind te baren in gevangenschap alvorens de eigenlijke straf te ondergaan. Slechts in uitzonderlijke gevallen, wanneer een dader zichzelf had aangegeven of een speciale behandeling verdiende, werd overgegaan tot een langdurige celstraf. In plaats van langdurige gevangenisstraffen maakten de Japanners vooral gebruik van verbanning naar een andere provincie of een afgelegen eiland.³⁶ Hoewel een verblijf in de gevangenis dus meestal kortstondig was, waren de omstandigheden echter van dien aard dat veel gevangenen door overbevolking, ziekte, en (zelf)moord in de gevangenis stierven.³⁷ Het langdurig benemen van de vrijheid middels gevangenisstraf was echter geen officiële of reguliere praktijk in Tokugawa Japan.³⁸

In dit hoofdstuk is het strafrecht aan bod gekomen zoals dat werd uitgewerkt en opgelegd vanuit de hoofdstad Edo. Daarbij viel vooral op dat de positie van dader en slachtoffer in de standenmaatschappij van grote invloed waren op de rechtspraak. Het strafrecht was er op de eerste plaats op gericht om de mensen 'op hun plaats te houden' en de sociale orde te bewaken. Daarnaast bleek dat gevangenisstraffen feitelijk niet bestonden in Tokugawa Japan omdat gevangenisstraffen vooral gebruikt werden voor kortstondige opsluiting. Daarentegen was verbanning naar een afgelegen eiland een veel gebruikte straf die ook de Nederlanders in 1641 ten deel vielen toen zij werden gedwongen om naar Dejima te verhuizen.

In het volgende hoofdstuk zal de aandacht worden verlegd naar Nagasaki en Dejima, waar de Nederlanders langdurig 'opgesloten' zaten. Nagasaki was een zeer belangrijke stad voor het bakufu vanwege de lucratieve internationale handel en de mogelijkheid tot het vergaren van kennis over de rest van de wereld via de Nederlanders. Naast een korte beschouwing van het bestuur van Nagasaki zal een beeld worden geschetst van het leven op Dejima, waarbij aandacht zal worden besteed aan de wetten, regels en controles waaraan de Nederlanders onderhevig waren.

³⁶ Jun Yoshino, 'Law Enforcement in the Edo Period', *Japan Echo* 31:3 (2004) <http://www.japanecho.com/sum/2004/310319.html> (01-06-2010) 4.

³⁷ Wright, 'Female Crime and State Punishment', 14.

³⁸ Botsman, *Punishment and power*, 28.

IV. Het leven op Dejima: regels, wetten en controle

'Van de Europeanen mogen alleen de Nederlanders handel met hen voeren, maar onder zulke strenge voorwaarden dat de Nederlanders, in Japan, meer lijken op gevangenen dan vrije mannen die handel drijven met een bevriende natie'.³⁹

Omstreeks 1720 had de hoofdstad Edo een totale populatie van zo'n één miljoen inwoners, terwijl Ōsaka en Kyōto respectievelijk 382.000 en 341.000 inwoners telden. Nagasaki stond slechts op een gedeelde vijfde plaats qua grootte en telde 42.000 inwoners.⁴⁰ Desalniettemin was Nagasaki voor het shōgunaat een zeer belangrijke stad in de periferie van Japan vanwege de buitenlandse handel. Om die reden stond Nagasaki niet onder het bestuur van lokale krijgsheren maar was het één van de vijf officiële rijkssteden die onder directe controle stonden van het bakufu in Edo.⁴¹ Overigens was de buitenlandse handel niet alleen belangrijk voor het bakufu in Edo: in de zeventiende eeuw was Nagasaki voor haar bestaan al geheel afhankelijk van de buitenlandse handel.⁴²

Omdat Nagasaki onder directe controle stond werd de stad bestuurd door drie gouverneurs die werden aangesteld door de shōgun. De gouverneurs waren eindverantwoordelijk voor het reilen en zeilen in Nagasaki en stonden met hun leven borg voor het isolement en goed gedrag van de Nederlanders op Dejima.⁴³ In die hoedanigheid bezaten de gouverneurs een 'bijna volstreekte macht' over de inwoners van Nagasaki en haar goederen. Zo had een gouverneur de mogelijkheid om gerechtelijke onderzoeken uit te voeren en veroordeelden te bestraffen, hoewel voor ter dood veroordelingen altijd speciale toestemming vanuit Edo nodig was.⁴⁴

³⁹ Vasily Mikhailovich Golownin, *Recollections of Japan, Comprising a Particular Account of the Religion, Language, Government, Laws and Manners of the People, with Observations on the Geography, Climate, Population and Productions of the Country. By Captain Golownin, R.N., Author of "Narrative of a Three-Years' Captivity in Japan." To Which Are Prefixed Chronological Details of the Rise, Decline, and Renewal of British Commercial Intercourse with That Country* (London, 1819) 209-210.

⁴⁰ Gordon, *A modern history of Japan*, 21.

⁴¹ McClain, *Japan: a modern history*, 29.

⁴² Hesselink en Yōko, 'Sakoku, or Japan "Closed off" from the World', 53.

⁴³ Paul Huibert, *Nederlanders in Japan, 1600-1854: de VOC op Dejima* (Weesp 1984) 47.

⁴⁴ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 194.

Zo werd een gouverneur van Nagasaki in 1680 uit zijn ambt gezet en veroordeeld tot opsluiting in zijn eigen huis toen hij 18 smokkelaars ter dood liet brengen zonder daar toestemming voor te hebben verkregen vanuit de hoofdstad.⁴⁵

Bestuur en toezicht

Op Dejima leefden over het algemeen zo'n vijftien tot dertig personen, hoewel dit aantal toenam als de Nederlandse schepen met handelswaar Nagasaki aandeden. Het maximum aantal Nederlanders op Dejima kwam nooit verder dan veertig omdat de scheepsbemanning - met uitzondering van hooggeplaatste officieren zoals de kapitein - Dejima niet mochten betreden. De hoogste Nederlandse functionaris op Dejima was het opperhoofd, ofwel de directeur of opperkoopman. Elk jaar moest er volgens de Japanse regels een nieuw opperhoofd worden aangesteld. Verder verbleven op Dejima een vice-opperhoofd, een pakhuismeester, een boekhouder, een secretaris, enkele onderkoopmannen en klerken, en een butler, een kok, en een smid. Daarnaast waren er verscheidene slaven afkomstig uit Java, die toebehoorden aan het voornoemde V.O.C.-personeel.⁴⁶

Deze kleine groep Nederlanders en aanverwanten werd elke dag scherp in de gaten gehouden door de autoriteiten. De hoogste autoriteit op Dejima zelf was de 'machi otona', de wijkmeester. Deze wijkmeesters waren normaal gesproken verantwoordelijk voor het beheer van de financiën en het handhaven van de orde, maar de wijkmeester op Dejima droeg verder zorg voor het beheer van het eiland, haar bewoners en het Japanse personeel. Omdat Dejima eveneens zijn rechtsgebied was diende hij ook misdaad op te sporen en te bestraffen.⁴⁷ Feitelijk stond de wijkmeester van Dejima aan het hoofd van ambtenaren, bewakers, en spionnen die op en rondom Dejima werkten.

Dit leger van ambtenaren, bewakers en spionnen werd ingezet om misdaad te voorkomen en om de Nederlanders te controleren. Zo werd Dejima dag en nacht bewaakt door zo'n dertig bewakers die zich op het eiland bevonden.⁴⁸

⁴⁵ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 403.

⁴⁶ Reinier H. Hesselink, 'People on Deshima around 1700', in Leonard Blussé, Willem Rimmelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000) 48.

⁴⁷ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 235.

⁴⁸ Hesselink, 'People on Deshima around 1700', 48.

Daarnaast lag er een 'Keizerswacht' (de Nederlanders noemden de shogūn vaak keizer) van zo'n duizend man gestationeerd in en rondom Nagasaki. Voorts werd de haven bewaakt door Scheepswachten, bestond er een Derde Wacht om schepen uit de haven te begeleiden, en hielden zogenaamde Verspie-wachten aankomende schepen in de gaten te houden.⁴⁹

Aankomst en wetten op Dejima

Dejima was in haar totaliteit zo'n 214 meter breed, 64 meter lang, gebouwd in de vorm van een waaier en omringd door een dikke stenen muur waarop scherpe staken waren aangebracht zodat niemand over de muur kon klimmen.⁵⁰ Het in 1636 gecreëerde eiland was vanuit Nagasaki slechts via één brug toegankelijk die dag en nacht door tenminste vijf schildwachten werd bewaakt. De Coningh schreef over zijn aankomst te Dejima na te zijn gefouilleerd bij de poort: *'Een angstig gevoel greep mij aan, toen ik, uit de handen der voelderlieden ontsnapt, door de twee sombere poorten, met hunne als mummies zwijgende, op matten gezeten, wachten, Decima binnentrad. Rondom ons de hoge muren, die het eiland omringen, en bij den stortregen, geen sterveling die naar ons toekwam, om de nieuw aangekomen landslieden de hand te drukken; het was mij, als moesten wij als staatsmisdadigers, in eene of andere vesting opgesloten worden'*.⁵¹

Bij het verlaten en betreden van Dejima vond er een dubbele fouillering plaats op contrabande goederen door de zogenaamde 'voeldermannen', waarvan slechts de gouverneurs van Nagasaki en het Nederlandse opperhoofd gevrijwaard bleven. Japanners werden nog strenger gefouilleerd dan de Nederlanders omdat zij vaak probeerden goederen van het eiland te smokkelen.⁵² Van al het in- en uitgaande personen- en goederenverkeer door deze landpoort werd bovendien melding gemaakt. Tevens was er een waterpoort die eveneens werd bewaakt en alleen bedoeld was voor het laden en lossen van de schepen. In de haven zelf waren zestien palen aangebracht die schepen op afstand dienden te houden van Dejima. Deze perimeter rondom Dejima werd bovendien dag en nacht gecontroleerd.⁵³

⁴⁹ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 194-195.

⁵⁰ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 30.

⁵¹ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 19-20.

⁵² De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 24-25.

⁵³ Reinier H. Hesselink, 'The Island Deshima', in Leonard Blussé, Willem Rimmelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000) 49.

Het dubbel fouilleren bij het betreden en verlaten van Dejima was een belangrijk element van het stelsel dat door de Nederlanders 'dwarskijkerij' werd genoemd. Op de eerste plaats diende de dwarskijkerij om malversaties te voorkomen door collega's openlijk te controleren, zoals bij het fouilleren op Dejima. Spionage viel echter ook onder dwarskijkerij. In Nagasaki was het bespioneren en controleren van de Nederlanders een belangrijk onderdeel van de activiteiten van de Japanse autoriteiten en het Japanse personeel op Dejima. Dwarskijkers, de individuen die belast waren met het bespioneren en in de gaten houden van Dejima en haar bewoners, kunnen nog het beste worden omschreven als geheime politie.⁵⁴ De bewoners op Dejima werden zodoende continu in de gaten gehouden, omdat de Japanners die beroepshalve op Dejima verkeerden of contact hadden met de Nederlanders vrijwel allemaal de plicht hadden om de Nederlanders te bespioneren.

Naast het strenge toezicht en de voortdurende controles golden er specials regels op Dejima, die werden opgehangen op een bord nabij de stenen brug die vanuit Nagasaki toegang bood tot het eiland. Daarop was te lezen dat prostituees uit Nagasaki het eiland mochten bezoeken maar dat het verder voor vrouwen geheel verboden was om Dejima te betreden. Deze prostituees hadden veelal permanente inwoning op Dejima bij de Nederlanders, waar ze eveneens dienst deden als huismeiden. Ook werden deze vrouwen regelmatig gebruikt om goederen van Dejima naar Nagasaki te smokkelen en de concurrentie (de Chinese handelaren) te bespioneren.⁵⁵

Het tweede gebod stelde dat alleen priesters afkomstig van de tempels op de berg Kōya, de basis van de boeddhistische Shingon-sekte, welkom waren op Dejima. Het derde verbod verbood bedelaars en mensen die leefden van de weldadigheid van anderen om op Dejima te komen. Het vierde gebod betrof de eerder genoemde perimeter in de haven van Nagasaki en verbood het schepen voorbij de markeerpunten te varen. Het laatste gebod stelde dat de Nederlanders alleen het eiland mochten verlaten als daar gegronde reden toe was en er toestemming was gegeven door de autoriteiten.⁵⁶ De mogelijkheid tot het verlaten van Dejima werd echter maar weinig benut omdat het enorme kosten met zich mee bracht.

⁵⁴ Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen*, 9.

⁵⁵ Veenhoven, *Strijd om Deshima*, 120.

⁵⁶ Hesselink, 'The Island Deshima', 49.

De Nederlanders dienden namelijk alles te betalen, van de benodigde levensgoederen tot de verplichte Japanse escorte van beveiliging, kooplui en tolken. Bovendien werd de Nederlanders geen enkele vrijheid gegund en stonden ze ook tijdens de weinige verloven van Dejima onder strikt en continu toezicht.

Japanners op Dejima

Om de handel in goede banen te leiden en de Nederlanders in de gaten te kunnen houden was er een groot aantal Japanners betrokken bij het runnen van de handelspost Dejima. Naast de eerder genoemde bewakers vormden de tolken ('tsūji') het grootste en belangrijkste deel van deze groep Japanners omdat alle communicatie via deze tolken verliep. Zo was directe communicatie met de autoriteiten in Nagasaki onmogelijk. Bovendien mochten de Nederlanders officieel alleen met de tolken omgang hebben. Hoewel de tolken zelf te allen tijde de Nederlanders in de gaten moesten houden, moesten tolken op hun beurt altijd vergezeld worden door een dwarskijker om er op toe te zien dat er geen onbehoorlijke zaken voorvielen.⁵⁷

De tolken waren zeer bedreven in het in de gaten houden en bespioneren van de Nederlanders, zodat die zich nauwelijks een ogenblik konden ontworstelen aan de 'lastige tegenwoordigheid' van de tolken. De tolken beschikten bovendien over veel invloed omdat de Nederlanders vaak geen Japans spraken en de Japanse autoriteiten geen Nederlands. De meeste tolken maakten hier dan ook misbruik van en waren berucht onder de Nederlanders voor hun streken en bedriegerijen.⁵⁸ Hoewel tolken vaak vriendschap sloten met Nederlanders was dit meestal uit eigen belang om aan Europees voedsel en drank te komen 'daar klaplooperij, op enkele uitzonderingen na – velen hunner als 't ware is ingeschapen'.⁵⁹

Sommige tolken stonden echter wel op goede voet met de Nederlanders en hielpen hen zelfs met het leren van het Japans en het verzamelen van informatie over Japan, hoewel het ten strengste verboden was om kennis over Japan en de Japanse taal over te dragen.

⁵⁷ Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen*, 31, 36.

⁵⁸ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 241-243.

⁵⁹ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 18.

Echte vriendschappen ontstonden echter vrijwel nooit, omdat Japanners die sympathiek tegenover de Nederlanders stonden werden beschouwd als vijanden van het eigen volk.⁶⁰ Uiteraard had dit ook te maken met de dwarskijkerij op Dejima, die het moeilijk maakte voor Japanners om vriendschappen aan te gaan met Nederlanders.

Naast de tolken hadden de Nederlanders veel te stellen met de zogenaamde 'koelies'. Dit waren veelal arme arbeiders uit Nagasaki die in het hoogseizoen op Dejima kwamen om de goederen van de Nederlandse schepen te laden en te lossen en zeer bedreven waren in het stelen van die goederen. In het volgende hoofdstuk zullen de koelies verder aan bod komen.

Doel van wetten en regels

In navolging van het buitenlandse beleid van sakoku waren de strenge wetten op Dejima er in de eerste plaats op gericht om het christendom buiten Japan te houden. Zo moesten alle religieuze boeken, voorwerpen en beeltenissen afgegeven worden bij aankomst op Dejima want 'indien iets diergelyks by ymand van ons Volk gevonden wierd zou het zulk een verwarring en schrik onder de Japoneezen veroorzaken, als of het geheele Ryk verraaden was'.⁶¹

Op de tweede plaats moesten de regels op Dejima ervoor zorgen dat de Nederlanders niet te gehecht zouden raken aan hun verblijf in Japan, omdat het verblijf op Dejima van tijdelijke aard diende te zijn. Zo was het verboden om vrouwen en familie mee te nemen naar Dejima. Tevens moest er elk jaar een nieuw opperhoofd worden aangesteld en mocht personeel maar een bepaalde tijd op Dejima wonen. Hoewel menig Nederlander Dejima maar al te graag verliet, waren deze regels in sommige gevallen wel degelijk nodig zoals blijkt uit een anekdote van De Coningh. In de 17^e eeuw was een Nederlander in dienst van de V.O.C. tijdens zijn verblijf op Dejima verliefd geworden op een lokale schone uit Nagasaki. Toen zijn vertrek uit Japan dichterbij kwam ontsnapte de man van Dejima om zich in Nagasaki te verstoppen, waar hij pas na drie dagen werd gevonden.

⁶⁰ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 281

⁶¹ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 249.

De actie werd in het geheel niet gewaardeerd door de Japanse autoriteiten en kwam de man op een levenslange verbanning uit Japan te staan. Omdat Japanners het land niet mochten verlaten heeft hij zijn geliefde nooit meer teruggezien.⁶²

Bovenal diende de concentratie en isolatie op Dejima om Japan en haar maatschappij voor zover mogelijk af te sluiten van de buitenwereld. Om deze reden werden de Nederlanders gesitueerd aan de rand van Japan en in de periferie van Nagasaki om de buitenlanders 'onkundig te houden van 't geen in 't Land, en aan 't Hof omgaat, en om voor te komen eenige aanzoeking, die wy doen mochten om de Inboorlingen over te brengen tot het geloof in onzen Zaligmaker, 't welk waarschylyk weder nieuwe moeyte en onlusten in het Ryk mocht voortbrengen en voortzetten'.⁶³ De isolatie op Dejima was er voorts op gericht om de officiële handel te beschermen en de verboden smokkelhandel te beletten of zo moeilijk mogelijk te maken.⁶⁴

Om deze redenen verbleven de Nederlanders ruim tweehonderd jaar in isolatie op Dejima onder strikt toezicht en strenge regels. Engelbert Kaempfer vatte het verblijf van de Nederlanders op Dejima aan het eind van de 17^e eeuw aldus samen: 'Aldus leeven wy 't geheele jaar door, weinig beter dan gevangenen, besloten binnen den omtrek van een klein Eyland, onder het geduurig en naauw toezicht onzer bewaakers. Het is in der daad waarheid, dat ons nu en dan een kleine uytspanning toegelaten wordt...' '...ook geeft ons dit uytgaan by deze gelegentheden geen meerder vryheid, dan wy by ons zelf in onze eige huysen genieten, gelyk blyken zal, door de groote onkosten op onze reyzen en bezoeking, groot of klein, door het getal van Wachters en Opzienders, die ons geduuriglyk byblyven, als of wy verraaders waren, en opentlyke vyanden van het Ryk...'.⁶⁵ Kaempfer beschouwde het verblijf op Dejima als onrechtvaardig en vergeleek het eiland meermaals met een gevangenis, waarvan het personeel in de gedaante van tolken de gevangenen voortdurend bedrogen en streken leverden.

In dit hoofdstuk zijn de omstandigheden aan bod gekomen waarin de Nederlanders verbleven op Dejima. Van de aankomst in Japan tot aan de dagelijkse activiteiten op Dejima, alles werd gereguleerd en gecontroleerd door de Japanners. De Nederlanders stonden bovendien dag en nacht onder toezicht van verschillende groepen bewakers.

⁶² De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 174.

⁶³ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 253.

⁶⁴ Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen*, 31.

⁶⁵ Kaempfer, *De beschryving van Japan*, 239-240.

Bovendien werden ze continu in de gaten gehouden door het Japanse personeel op Dejima als onderdeel van de dwarskijkerij. Het leven op Dejima werd verder gevormd door de strenge wetten en regels die er op gericht waren om de Nederlanders te isoleren en het verblijf van tijdelijke aard te laten zijn. Dat de Nederlanders onder constant toezicht stonden was echter geen garantie dat de wetten van het land niet overtreden werden of dat er geen criminele activiteiten plaats vonden. In het volgende hoofdstuk zal er aandacht worden besteed aan deze overtredingen en criminele activiteiten op Dejima en de bestraffing daarvan.

V. Misdad en straf op Dejima

Ondanks het strikte toezicht op Dejima overtraden zowel de Nederlanders als de Japanners op Dejima regelmatig de regels en wetten. Grofweg kan de criminaliteit op Dejima worden verdeeld in drie categorieën, te weten smokkel, diefstal, en moord. Moord kwam vaak voor tussen Japanners onderling, maar zelden tot nooit waren er Nederlanders bij betrokken. Vermogensdelicten in de vorm van smokkel, private handel en diefstal kwamen veruit het meest voor op Dejima en waren tevens de misdaden waarvoor Nederlanders het meest bestraft werden.

Geheel in lijn met het imago van de V.O.C. ('Vergaan Onder Corruptie') waren de meeste Nederlanders op Dejima uiterst bedreven in het regelen van de eigen zaken alvorens de belangen van de werkgever te behartigen. Zo kwamen er bijvoorbeeld regelmatig zaken aan het licht waarbij er hogere onkosten in de boeken waren opgenomen dan er daadwerkelijk waren gemaakt. Ook werden er lagere prijzen opgegeven dan de Japanners daadwerkelijk hadden betaald voor Nederlandse goederen. Zo kon het verschil tussen de bedragen in eigen zak worden gestoken.⁶⁶ Anderzijds probeerden Japanners van hoog tot laag op legale en illegale wijzen een graantje mee te pikken van de buitenlandse handel. Uit de literatuur komt naar voren dat zowel de Japanners als de Nederlanders de verleiding veelal niet konden weerstaan om voorschriften en regels te ontduiken, te bedriegen en te smokkelen.

Smokkel en private handel

De officiële handel tussen Nederland en Japan via Dejima werd gekenmerkt door een ingewikkeld systeem waarbij goederen slechts via officiële kanalen konden worden verhandeld. Daarom was het slechts vergund aan een kleine groep officieel aangestelde Japanse kooplui om te handelen met de Nederlanders. Zowel de Nederlanders als de Japanse handelaren maakten hierbij flinke winsten omdat de Nederlanders hun waren verkochten tegen hoge prijzen, terwijl de Japanse handelaren de goederen vervolgens voor woekerprijzen weer verder doorverkochten.

⁶⁶ Veenhoven, *Strijd om Deshima*, 24-26.

De prijzen van producten die via de officiële kanalen werden verhandeld werden bovendien omhoog gestuwd door de importrechten die de Japanse regering rekende. Daarnaast waren sommige in Japan gewilde goederen verboden en dus niet beschikbaar via de officiële handelskanalen, terwijl deze wel op mindere legale wijze van de Nederlanders en de Chinezen verkregen konden worden.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de private handel en vooral de smokkelhandel zeer levendig en lucratief was. Kooplui die niet officieel waren aangewezen om te handelen met de Nederlanders konden zo immers ook een graantje meepikken van de buitenlandse handel. Bovendien lagen de invoertarieven voor private handel veel lager terwijl deze tarieven bij smokkel geheel omzeild werden. Hoewel de private handel oogluikend werd toegestaan waren in de praktijk de smokkel- en private handel moeilijk uit elkaar te houden.

Van Nederlandse kant werd regelmatig getracht de private- en smokkelhandel in te perken en niet ten koste van de officiële handel te laten gaan. Zo probeerde de V.O.C. in 1651 om de private handel op Dejima aan banden te leggen. Dergelijke maatregelen haalden echter weinig tot niets uit, maar bleken vooral bevestigingen van het feit dat er private- en smokkelhandel plaatsvond. Bovendien werden acties om de private handel in te perken tegengewerkt door de gouverneurs van Nagasaki, omdat het verdwijnen van de private handel de doodsteek zou betekenen voor vele kleine handelaren die geen toegang hadden tot de officiële handel. Hieruit blijkt dat de private handel een onmisbaar onderdeel van de handel tussen Nederland en Japan was geworden.⁶⁷

In 1743 klaagden de directeuren van de V.O.C. in Nederland dat men het personeel niet kon vertrouwen zoals dat in eerdere tijden nog wel had gekund. Zelfs de opperhoofden konden niet worden vertrouwd, omdat de meesten van hen naar Japan afreisden met het idee dat na één of twee dienstperiodes op Dejima ze zich nooit meer zorgen hoefden te maken over geldzaken. De positie van opperhoofd op Dejima was namelijk een zeer lucratieve, vanwege de mogelijkheid tot private handel en smokkelhandel. De opperhoofden waren immers gevrijwaard van de foullering bij het betreden en verlaten van Dejima. Dit voorrecht behoorde ook vele jaren toe aan de scheepskapiteins, die daar handig gebruik van maakten door vele lagen kleding over elkaar aan te trekken en speciale pakken te dragen. Zo konden ze zwaarbeladen met smokkelwaar Dejima betreden.

⁶⁷ Fujita Kayoko, ' "Collapsed Under Corruption"? Private trade and Smuggling on Deshima', in Leonard Blussé, Willem Rammelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000) 45.

Hoewel de private handel en de smokkel onder de neus van de V.O.C. en de Japanners plaats vond, kon er door de inventiviteit van de smokkelaars maar weinig tegen gedaan worden.⁶⁸

In 1772 kreeg de smokkelhandel echter een gevoelige klap te verwerken. Een Nederlands schip op weg naar Dejima maakte zoveel water dat zij werd verlaten door haar bemanning in de verwachting dat het schip binnen een paar uur zou zinken. In plaats van te zinken dreef het schip echter onverwachts richting land, waar het werd opgepikt door de Japanners. Middels een uitgebreide inspectie van het schip vonden de Japanners alle geheime verstoppplaatsen aan boord, waardoor de Japanse autoriteiten plotseling geheel op de hoogte waren van de smokkelpraktijken van de Nederlanders. Eén van de gevolgen was dat de scheepskapiteins voortaan ook gefouilleerd dienden te worden, zodat zij niet langer goederen op Dejima konden smokkelen.⁶⁹ Hoewel het een stuk moeilijker was geworden ging de smokkelhandel wel gewoon door, veelal met medewerking van corrupte en hebzuchtige Japanse tolken en autoriteiten.⁷⁰

De smokkelhandel was niet alleen een lucratieve bezigheid, maar ook een zeer risicovolle met een potentiële dodelijke afloop. Zo was in 1686 een Nederlands opperhoofd betrokken bij smokkelpraktijken waarbij ook enkele Japanners een rol speelden. Het opperhoofd was echter onvoorzichtig zodat de Japanse autoriteiten de smokkelhandel ontdekten. Tien Japanners die mee hadden geholpen werden ter dood gebracht middels onthoofding, terwijl het opperhoofd zelf levenslang uit Japan werd verbannen.⁷¹ Smokkel werd beschouwd als een zware misdaad waarop de doodstraf stond. Bovendien lieten de autoriteiten te Nagasaki geen middel onbenut om medeplichtigen van smokkelhandel op te pakken, zodat ook deze aan de letter der wet onderworpen konden worden.

Zo werd in 1691 een koelie bij het verlaten van Dejima betrapt met een pond kamfer die hij illegaal van een Nederlander had gekocht. Enkele dagen later werd de koelie samen met een Japanner die hem het benodigde geld voor de aankoop had geleend naar Dejima gebracht. Kaempfer was zelf ooggetuige toen de twee Japanners over het eiland werden geleid en na enkele formaliteiten onthoofd werden.

⁶⁸ Nagazumi Yōko, 'The Decline of Trade and Russian Expansion in East Asia', in Leonard Blussé, Willem Remmelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000) 65-66.

⁶⁹ Golownin, *Recollections of Japan*, 212-213.

⁷⁰ C.R. Boxer, *Jan Compagnie in Japan* (Den Haag 1936) 138.

⁷¹ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 262.

De Nederlander die de kamfer had verkocht aan de koelie kwam er vanaf met een levenslange verbanning uit Japan en werd uitgeleverd aan de V.O.C.-autoriteiten te Batavia.⁷² Het Nederlandse opperhoofd kreeg vervolgens een ‘scherpe vermaning, met een bestraffing, om zorg te dragen voor zyn volk, dat in het toekomende zulke ongevallen niet meer gebeurden’. Het was de eerste keer dat er op een dergelijke manier bloed vloeide op Dejima, en wellicht ook de laatste keer aangezien er in de literatuur geen verdere voorbeelden te vinden zijn. Over het geheel genomen zijn er zeer weinig voorbeelden te vinden van smokkelaars die ter dood werden gebracht vanwege smokkelpraktijken met de Nederlanders.

Dat smokkel overigens niet alleen een serieuze misdaad was, maar ook een veel voorkomende blijkt uit het feit dat in een tijdsbestek van zes à zeven jaar maar liefst 300 Japanners ter dood werden veroordeeld vanwege het smokkelen van goederen met de Chinezen in Nagasaki. In de twee jaar dat Kaempfer op Dejima woonde kwamen er volgens zijn berekeningen zeker 50 smokkelaars om doordat zij ter dood werden gebracht, zelfmoord pleegden of in de gevangenis stierven.⁷³

Diefstal

Diefstal vond in de meeste gevallen plaats bij het laden en lossen van de schepen, waarbij vrijwel altijd koelies betrokken waren. Deze waren uiterst bedreven in het stelen van goederen, waardoor ze net als de meeste Japanse tolken in een slecht daglicht stonden bij de Nederlanders. De koelies kregen bovendien meer dan voldoende gelegenheid om te stelen omdat er standaard (op kosten van de Nederlanders) twee maal zoveel koelies werden aangesteld voor het laden en lossen dan er daadwerkelijk nodig waren om het karwei te klaren. Bovendien deden de Japanners opzettelijk drie in plaats van twee dagen over het laden en lossen van de goederen zodat er meer gelegenheid voor hen was om te stelen.⁷⁴

⁷² Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 405.

⁷³ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 264.

⁷⁴ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 32.

Als gestolen goederen werden aangetroffen bij een koelie dan bestond de straf in de meeste gevallen niet uit veel meer dan dat de goederen aan de rechtmatige eigenaar teruggegeven dienden te worden. Soms werd daarbij een lichte straf opgelegd zoals enkele stokslagen. In enkele gevallen volgde een verbanning van Dejima of uit Nagasaki voor een bepaalde periode. Het opsporen en bestraffen van dieven die goederen hadden gestolen van de Nederlanders had niet echt prioriteit en werd bovendien niet beschouwd als een zware misdaad. Hieruit blijkt overigens wel dat de Nederlanders in lage achting stonden bij de Japanners en niet als gelijken werden beschouwd. In de Japanse rechtspraak werd immers altijd gekeken naar wie de eigenaar van de goederen was bij het veroordelen en bestraffen van een dief. Dieven die de hand hadden geslagen aan goederen van het shogūnaat werden bijvoorbeeld ter dood veroordeeld.⁷⁵ Dieven die Nederlandse goederen hadden gestolen kwamen er echter vanaf met een lichte straf.

Moord

Moord kwam vooral om en nabij Dejima voor, en niet zozeer op het eiland zelf. Uit de aantekeningen van Kaempfer over de criminaliteit op en rond Dejima in de zomer van 1691 komt naar voren dat moord veel voorkwam, maar dat daar eigenlijk nooit Nederlanders bij betrokken waren. In de maand juni werden er bijvoorbeeld twee Japanners levenloos aangetroffen midden op straat, nadat één van hen de ander had vermoord en vervolgens de hand aan zichzelf had geslagen. Enkele dagen daarvoor hadden twee knechten zichzelf van het leven beroofd vanwege onrecht dat hen was aangedaan. Omstreeks dezelfde tijd werd een lijk uit het water gevist waarvan de keel was doorgesneden. Ook in de daarop volgende maanden werden er vrijwel wekelijks slachtoffers van moord gevonden.

De vele moorden en het feit dat veel Japanners bereid waren hun leven op het spel te zetten voor enkele smokkelwaren, was volgens Kaempfer illustratief voor hoe 'weinig vreesachtig' de Japanners waren voor de dood.⁷⁶ De verslagen van Kaempfer die slechts een periode van enkele maanden beslaan doen vermoeden dat moord en zelfdoding veel voorkwamen in Nagasaki maar niet of nauwelijks op Dejima.

⁷⁵ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 242.

⁷⁶ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 401-402.

Continuering en versoepeling

Kaempfer schreef aan het eind van de zeventiende eeuw over het verblijf van de Nederlanders op Dejima: 'Dit is de tegenwoordige staat van het Eiland, het klein bestek, waar in de Nederlanders bepaalt zyn door de Japoneezen; en gelyk de zaaken nu staan, moeten wy daar mede zo ver vergenoegt zyn, geen hoop overig zynde, dat wy ooit beter zullen te recht raaken, of dat aan ons meerder vryheid toegelaten zal worden by zulken argwanende en omzichtige Natie'.⁷⁷ De Coningh schreef ruim 150 jaar later dat de Japanners hun gewoonten in de vorm van wetten en regels en het toezicht op Dejima niet zomaar lieten varen of veranderen, omdat de Japanners zeer gehecht waren aan de gewoonten die hun voorouders hadden ingesteld.⁷⁸ Met het verstrijken der jaren veranderden de omstandigheden op Dejima echter geleidelijk toch. Hoewel vele praktijken en wetten gehandhaafd bleven, was er tegelijkertijd ook sprake van een versoepeling van de discipline en een verbeterde verstandhouding.

De belangrijkste reden voor deze veranderingen moet worden gezocht in de commerciële belangen die de motor vormden achter de 'vriendschappelijke' relatie tussen Nederland en Japan. Toen De Coningh in 1851 als scheepskapitein naar Dejima voer, merkte hij op dat de 'gouden tijd voor den Japanvaarder' definitief tot het verleden behoorde hoewel de reis nog altijd een lucratieve buitenkans was voor de scheepskapiteins.⁷⁹ Naarmate de jaren verstreken was de handel met de Japanners namelijk steeds minder lucratief geworden vanwege de beperkingen die werden opgelegd aan de export van Japanse goederen. Daarnaast konden de Nederlanders in sommige jaren Japan niet bereiken vanwege conflicten op zee zoals tijdens de Napoleontische oorlogen. Daardoor nam zowel de omvang van de import als de export af, met als gevolg dat de inkomsten uit de buitenlandse handel voor de Japanners terug liepen.

Om de teruglopende inkomsten uit de handel op te vangen bedachten de autoriteiten te Nagasaki andere manieren om aan inkomsten te komen. Zo werd het de Nederlanders op Dejima aan het begin van de 19^e eeuw plotseling toegestaan om vrijelijk de bordelen in het plezierdistrict Maruyama in Nagasaki te bezoeken.⁸⁰

⁷⁷ Kaempfer, *De beschrijving van Japan*, 233.

⁷⁸ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 16.

⁷⁹ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 1.

⁸⁰ Veenhoven, *Strijd om Deshima*, 122.

Ten tijde van het verblijf van De Coningh op Dejima in 1851 werd het matrozen bovendien vergund om een middag door te brengen op Dejima waar ze Japanse goederen tegen hoge prijzen konden kopen van Japanse kooplieden.⁸¹ Voorheen was het echter verboden voor de scheepsbemanningsleden met uitzondering van hooggeplaatste officieren zoals de kapitein om Dejima te betreden. De discipline en isolatie op Dejima werden ogenschijnlijk versoepeld toen de inkomsten uit de handel terugliepen. De autoriteiten in Nagasaki waren immers verantwoordelijk voor de inkomsten uit de buitenlandse handel die terugvloeden naar de regering in Edo, alsmede voor het eigen welzijn en dat van de burgers van Nagasaki. Aldus leidden commerciële en financiële belangen tot een versoepeling van de regels.

Naast het laten vieren van de teugels uit commerciële belangen was er met het verstrijken van de jaren ook sprake van een verslapping van het toezicht. Zo werd er in de 19^e eeuw niet meer zo scherp gekeken naar de handhaving van de regel dat wapens moesten worden afgegeven bij aankomst in Japan.⁸² Hoewel alle religieuze voorwerpen nog steeds ingeleverd dienden te worden, mocht De Coningh in 1851 zijn eigen jachtgeweer, pistolen en sabel mee aan land nemen en gedurende zijn verblijf op Dejima in zijn huis bewaren. Pas na vier weken kregen de Nederlanders bovendien opdracht om hun geweren en sabels in te leveren, terwijl de kanonnen met kogels, enkele 'schrootbussen' (schiettuig) en vierhonderd pond kruid aan boord van het schip in de haven mochten blijven.⁸³

Dat er verslapping was opgetreden in het toezicht op Dejima en de Japanse autoriteiten slordiger waren geworden kwam bovendien pijnlijk aan het licht in 1808. Het Engelse schip Phaëton voer onverwachts de haven van Nagasaki binnen met het voornemen om elk Nederlands schip aldaar te vernietigen. Bij afwezigheid van Nederlandse schepen maakten de Engelsen, aan wie geen strobreed in de weg werd gelegd, enkele Nederlanders tot gijzelaars. De autoriteiten in Nagasaki verkeerden in totale paniek, te meer omdat de Keizerswacht onderbezet en onmachtig bleek en bovendien elk spoor van haar officieren ontbrak. Uiteindelijk werd de affaire opgelost met het uitleveren van de gijzelaars en het vertrek van de Engelse oorlogsbodem uit Japan in ruil voor voorraden. De gouverneur had echter zijn plicht verzuimd door de Engelsen ongestraft te laten vertrekken en enkele Nederlanders die onder zijn directe bescherming stonden te laten gijzelen.

⁸¹ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 90-92.

⁸² Meijlan, *Japan. Voorgesteld in schetsen*, 32.

⁸³ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 27-28.

Daarom pleegde hij seppuku en werd daarin later gevolgd door de officieren van de Keizerswacht.⁸⁴

Anderzijds werden er gedurende het verblijf van de Nederlanders op Dejima ook nieuwe regels en wetten ingevoerd waarvan de meesten ten doel hadden om de smokkelhandel een halt toe te roepen. Bovendien werden bestaande regels aangescherpt in reactie op onwenselijk gedrag en activiteiten van de Nederlanders. Aanvankelijk was het de Nederlanders bijvoorbeeld toegestaan om met eigen sloepen te varen in de haven van Nagasaki rondom Dejima. Later werd de toestemming hiervoor echter ingetrokken, nadat een scheepsdokter met een sloep naar een begraafplaats was gevaren en aldaar een graf had geschonden om een doodskop van een Japanner mee te nemen.⁸⁵ Over het algemeen nam echter met het verstrijken van de jaren het wantrouwen van de Japanners ten opzichte van de Nederlanders af, en werd de Nederlanders uit commerciële belangen meer vrijheden gegund.

Bestrafing

Misdaad in Japan kon op twee manieren worden bestraft: officieel of niet officieel. Het eerste werd door de Japanners ook wel 'buitenkant' genoemd, waarbij de zaak volgens de officiële en strenge letter der wet werd afgehandeld. Werd een zaak intern afgehandeld dan bleef deze 'binnenkant', en kwam de dader ervan af met een lichte straf vergeleken bij de straf die zou zijn uitgesproken als de zaak 'buitenkant' was geweest. Uit menselijkheid werden vele strafzaken 'binnenkant' afgewikkeld door lokale autoriteiten teneinde doodstraffen te voorkomen. Voorvallen tussen Japanners en Nederlanders op Dejima werden eveneens vaak 'binnenkant' afgehandeld om 'onaangenaamheden' en moeilijkheden te besparen. Bij diefstal zorgden de Nederlanders er bijvoorbeeld voor dat de zaak niet aanhangig werd gemaakt bij de hogere autoriteiten in Nagasaki, maar dat de zaak 'binnenkant' op Dejima werd afgehandeld door de wijkmeester.⁸⁶ Veel criminaliteit werd zodoende nooit officieel aangegeven en bestraft, waardoor het zogenaamde 'dark number' oftewel de hoeveelheid ongeregistreerde criminaliteit op Dejima, hoog moet zijn geweest.

⁸⁴ Veenhoven, *Strijd om Deshima*, 38-42.

⁸⁵ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 162.

⁸⁶ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 76, 121.

Geen buitenlander in Japan overtrad de wetten van het land zo vaak en rijkelijk als de Duitse arts Philipp Franz von Siebold. Von Siebold, heden ten dage nog zeer bekend in Japan, werkte als arts op Dejima in de periode 1826-1830 en werd in 1829 beschuldigd van spionage, vanwege het in het bezit hebben van een zeer gedetailleerde kaart van Japan. Het was buitenlanders immers verboden om kennis op te doen over Japan en de Japanse taal en om kaarten en boeken over Japan in het bezit te hebben. Later bleek dat Von Siebold vele malen het Japanse toezicht had weten te misleiden en aan zeer gevoelige en strategisch belangrijke informatie was gekomen. Naast eigen (illegale) observaties en onderzoeken had Von Siebold verscheidene boeken en kaarten weten te bemachtigen die hij vervolgens naar Europa had verstuurd.

Vele Japanners die iets met Von Siebold van doen hadden werden gearresteerd, waarbij enkele Japanse 'handlangers' die Von Siebold de boeken en kaarten hadden doen toekomen ter dood werden veroordeeld. Von Siebold was door zijn kennis van Japan een uiterst gevaarlijke man voor het shōgunaat in Edo, omdat hij met de verspreiding van kennis over Japan de buitenwereld had geïnteresseerd in Japan. Interesse waarop het shōgunaat met haar beleid van isolement van de rest van de wereld niet zat te wachten. Hoewel een zwaardere straf - zeker vergeleken met de straffen die zijn handlangers kregen - op zijn plaats was geweest, kwam Von Siebold er vanaf met een levenslange verbanning uit Japan.⁸⁷

De reden dat Von Siebold er vanaf kwamen met een verbanning is dat verbanning de zwaarste straf was die de Japanners oplegden aan de Nederlanders. Hoewel de Nederlanders op Dejima gebonden waren aan de wetten en regels van Japan, pasten de Japanners namelijk nimmer hun eigen strafrecht toe op de Nederlanders. Om deze reden werden Japanse smokkelaars bijvoorbeeld ter dood veroordeeld terwijl Nederlanders 'slechts' levenslang uit Japan verbannen werden. Ondanks het feit dat de Japanners nimmer het Japanse strafrecht toepasten op de Nederlanders is er één geval bekend van een Nederlander die in de 17e eeuw toch werd gestraft onder de Japanse wet en ter dood werd veroordeeld.

⁸⁷ Huibert, *Nederlanders in Japan*, 117, 178-180.

De Nederlander, een matroos op een compagnieschip, werd vanwege het in een dronken bui verscheuren van een 'Keizerlijk zegel' veroordeeld 'om door midden gekapt te worden, dat is, hij werd bij den regterschouder in en onder den linker uit in twee stukken gehouwen'.⁸⁸ Dit is echter het enige geval dat bekend is waarbij een Nederlander volgens het Japanse strafrecht werd veroordeeld. In alle andere gevallen van criminaliteit waarbij Nederlanders betrokken waren was een levenslange verbanning de zwaarst mogelijke straf.

In dit hoofdstuk zijn verscheidene veel voorkomende misdaden op Dejima aan het licht gekomen, waarvan vermogensdelicten - met name de smokkelhandel - veruit het meest voorkwamen. Eveneens viel op dat er in Tokugawa Japan een systeem werd gehanteerd waarbij criminaliteit officieel ('buitenkant') of niet officieel ('binnenkant') kon worden beoordeeld en bestraft. Hoewel de Nederlanders en Europeanen op Dejima regelmatig de wetten van Japan overtraden werden deze overtredingen altijd hooguit bestraft met een levenslange verbanning uit Japan. De Japanners pasten namelijk nimmer hun strafrecht toe op de buitenlanders op Dejima. De Nederlanders in Japan namen dus een bijzondere positie in omdat zij wel dienden te gehoorzamen aan de wetten en regels van het land, maar niet volgens het Japanse strafrecht bestraft werden. In het volgende en laatste hoofdstuk zal de positie van de Nederlanders in Japan nader bekeken worden aan de hand van het werk van Michel Foucault over discipline, toezicht en straf. Hierbij zal vooral gekeken worden naar het isolement op Dejima en in hoeverre dat overeenkwam met opsluiting in een gevangenis.

⁸⁸ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 162-163.

VI. De Nederlandse gevangenis in Japan

Menig Europeaan op Dejima vergeleek het verblijf op het eiland met een verblijf in een gevangenis. In dit hoofdstuk zal aan de hand van het werk van Michel Foucault dieper worden ingegaan op deze vergelijking om tot een analyse te komen over het verblijf en de positie van de Nederlanders in Japan en de historische relatie tussen Japan en Nederland.

In zijn klassieke werk over discipline, toezicht en straf stelt Foucault dat een gevangenis zich kwalitatief niet onderscheidt van een strenge kazerne, een onverbiddelijke school of een sombere werkplaats, omdat daar net als in een gevangenis traditioneel de discipline heerst. Foucault beschrijft deze discipline als een macht en een manier van die macht uitoefenen door middel van een verzameling instrumenten (technieken, methoden, toepassingen, en doeleinden). De discipline wordt onder andere gebruikt door instellingen als een fundamenteel instrument voor het bereiken van een vastomlijnd doel of door instellingen die haar als middel gebruiken om interne machtsmechanismen te versterken.⁸⁹

In hoofdstuk I is eerder besproken dat de verhuizing van Hirado naar Dejima en de systematische isolatie aldaar een fundamenteel instrument was van de nieuwe 'economie van de macht' tussen de Japanners en de Nederlanders. Er was immers niet langer sprake van een gelijkwaardige, vriendschappelijk relatie maar van een relatie waarin de Japanners macht hadden over de Nederlanders door hen te concentreren en te isoleren op Dejima. De discipline kan in dit geval worden beschouwd als een instrument van het shōgunaat in Edo om een vastomlijnd doel (het isoleren van Japan van de buitenwereld en het buitenhouden van het christendom) te bereiken. De instrumenten om deze discipline uit te voeren werden aangereikt vanuit Edo middels het officiële buitenlandse beleid en uitgevoerd door de autoriteiten in Nagasaki.

Volgens Foucault zijn er voorts twee verschillende vormen of beelden van discipline. De eerste van die twee stelt de discipline voor als een gesloten instelling aan de periferie die volledig is gericht op negatieve functies als het tegenhouden van het kwaad, het verbreken van onderlinge communicatie en het stilzetten van de tijd. Deze beschrijving biedt een treffende gelijkennis met Dejima waar het kwaad (het christendom, de buitenlanders) eveneens werd tegengehouden.

⁸⁹ Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 297.

Daarnaast werd onderling communicatie zo veel mogelijk verbroken door het contact tussen de Nederlanders en de Japanse bevolking zo veel mogelijk te beperken. Bovendien maakte de isolatie en de continuatie van de meeste strenge regels en wetten dat de tijd op Dejima zo goed als stilstond. Alles diende zo veel mogelijk hetzelfde te blijven, hoewel commerciële belangen maakten dat met verloop van tijd de discipline enigszins versoepelde.⁹⁰

Foucault stelt verder dat de discipline die heerst in gevangenissen, scholen, kazernes, en werkplaatsen middels drie principes wordt gecreëerd, die samen een groter regulerend systeem vormen. Op deze plekken is er namelijk sprake van een fysieke verdeling van mensen in de ruimte (in de gevangenis: cellen), worden activiteiten bepaald en gereguleerd in termen van tijd (tijd in de cel afgewisseld met tijd om te luchten), en worden mensen onderverdeeld in verschillende afgescheiden categorieën (zware criminelen, bewakers). Ook op Dejima was sprake van een fysieke verdeling van mensen in de ruimte (isolement op het eiland Dejima), het bepalen en reguleren van activiteiten in termen van tijd (aankomst en vertrek van de schepen, de hofreizen), en de onderverdeling van mensen in verschillende afgescheiden categorieën (Japanner/Nederlander, opperhoofd, wijkmeester, tolk, enzovoorts). Zo gezien heeft Dejima veel gemeen met een gevangenis of andere disciplinaire instelling.⁹¹

In een gevangenis wordt het individu bovendien beroofd van een vrijheid die als een recht en als een goed wordt beschouwd. Een gevangenisstraf is feitelijk een economie van opgeschorte rechten omdat het recht en goed van de vrijheid wordt ontnomen aan de gevangene.⁹² Inherent aan een gevangenis - omdat die anders niet kan functioneren - is het doel om individuen in te delen, te fixeren, ruimtelijk te verdelen, te klasseren, en een bepaalde hoeveelheid tijd en krachten aan hen te onttrekken.⁹³ Gevangenen worden immers in aparte cellen opgesloten voor een bepaalde tijd naar gelang hun misdaad en daarbij door bewakers in de gaten gehouden. Ook hierin is sprake van een gelijkenis met Dejima, waar de Nederlanders eveneens voortdurend in de gaten werden gehouden door bewakers en tolken.

⁹⁰ Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 288-289.

⁹¹ Pieter Spierenburg, 'Punishment, Power, and History. Foucault and Elias', *Social Science History* 28:4 (2004) 612.

⁹² Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 20-21.

⁹³ Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 316.

Op Dejima was er echter geen sprake van zuivere vrijheidsberoving zoals in een gevangenis. Het stond de Nederlanders immers vrij om Japan te verlaten. Zodra de Nederlanders echter arriveerden in Japan en intrek namen op Dejima was er wel degelijk sprake van vrijheidsberoving. Dejima diende immers als een plaats om de Nederlanders te concentreren, te isoleren, te controleren en te reguleren, waardoor van vrijheid niet of nauwelijks sprake was. Het verblijf van de Nederlanders op Dejima kan wellicht nog het beste worden omschreven als een vrijwillige opsluiting onder strenge voorwaarden en toezicht.

Ter verdediging van het beleid van de Japanners dient echter niet vergeten te worden dat vrijhandel in die tijd ook in Europa niet de norm was, en dat smokkelaars aldaar ook hard aangepakt werden. Hoe konden de Japanners bovendien toestaan dat buitenlanders uit pure hebzucht de wetten van het land overtraden terwijl tegelijkertijd de Japanners zelf onder de strenge letter der wet zuchtten? De isolatie op Dejima en de strikte discipline waren bovendien deels een (logisch) gevolg van het wantrouwen ten opzichte van de Europeanen, dat was ontstaan door het gedrag van de Portugezen die handel en evangelisatie niet konden en wilden scheiden. Het gedrag van de Nederlanders in het verleden en het misbruik van vroegere vrijheden droeg echter ook zeker bij aan de strikte discipline op Dejima.⁹⁴

⁹⁴ De Coningh, *Mijn verblijf in Japan*, 160.

VII. Conclusie

Aanvankelijk onderhielden de Nederlanders en de Japanners een goede en vriendschappelijke (handels-)relatie en konden de Nederlanders in betrekkelijke vrijheid handel drijven. Nadat de Portugezen en de Spanjaarden Japan werden uitgezet kregen de protestantse Nederlanders de keus om eveneens Japan te verlaten of in Japan te blijven, al dienden zij daarvoor te verhuizen naar Dejima. Vanaf het moment dat de Nederlanders ervoor kozen om in Japan te blijven en hun intrek te nemen op Dejima was er geen sprake meer van een vriendschappelijke of gelijkwaardige relatie. In plaats van de vrijheid op Hirado werden de Nederlanders voortaan op Dejima geconcentreerd, geïsoleerd, en gecontroleerd. Daarnaast werden de activiteiten van de Nederlanders – de handel, het vergaren van informatie over Japan – gereguleerd of aan banden gelegd.

De verhuizing naar Dejima betekende het begin van een periode van 200 jaar waarin de Nederlanders zich vrijwillig lieten opsluiten op Dejima onder een strenge discipline. Op Dejima waren de Nederlanders onderhevig aan veel vrijheidsbeperkende regels en wetten, en werden ze bovendien voortdurend scherp in de gaten gehouden. Het is dan ook weinig bevreemdend dat vele Europeanen het verblijf op Dejima vergeleken met een verblijf in een gevangenis. Hoewel het Japanse strafrecht niet voorzag in (lange) gevangenisstraffen om de vrijheid van misdadigers te ontnemen, kan het verblijf op Dejima worden beschouwd als een vrijwillige gevangenisstraf.

De strenge discipline op Dejima was niet alleen te wijten aan het buitenlandse beleid van de Japanners of de wens om het christendom ten koste van alles buiten de deur te houden. De Nederlanders maakten regelmatig misbruik van hun vrijheden en privileges, met als gevolg dat de Japanners de discipline aanhaalden om onwenselijk gedrag en activiteiten te voorkomen. Anderzijds versoepelde gedurende de 18^e eeuw en de 19^e eeuw het regime op Dejima op sommige punten aanzienlijk, al gebeurde dit uit overwegend commerciële belangen en niet vanuit de wens om een vriendschappelijke en gelijkwaardige relatie te onderhouden.

Om terug te komen op de centrale vraagstelling van deze scriptie: *Welke misdaden werden er gepleegd op Dejima, hoe werden deze bestraft en wat kunnen we hieruit afleiden over de positie van de Nederlanders in Tokugawa Japan?* De criminaliteit op Dejima bestond vooral uit vermogensdelicten als diefstal en smokkel. Daarvan was de smokkelhandel veruit de meeste voorkomende misdaad in Nagasaki omdat ze zeer lucratief was. Niet voor niets werden er het hele jaar door smokkelaars opgepakt. Hoewel Japanse smokkelaars zonder pardon ter dood werden veroordeeld, werden Nederlanders die betrappt werden op smokkel of andere overtredingen van de wet hooguit verbannen uit Japan. De Japanners pasten hun strenge strafrecht - dat vooral bestond uit de doodstraf in vele vormen en varianten - namelijk nimmer toe op de Nederlanders. Hoewel de Nederlanders de wetten van Japan vele malen overtraden kwamen ze er – één uitzondering daargelaten – zodoende altijd vanaf met hoogstens een levenslange verbanning uit Japan.

Hieruit blijkt dat de Nederlanders in Japan een bijzondere positie innamen. Enerzijds waren de bewoners van Dejima onderhevig aan de Japanse letter der wet en strikt toezicht, anderzijds werden misdaden niet bestraft volgens het strenge Japanse strafrecht. Dit is des te opmerkelijker, omdat het Japanse strafrecht bijzonder streng en strikt was en bovendien op iedere Japanner van toepassing was. De uitzonderingspositie van de Nederlanders werd daarnaast nog eens versterkt doordat ze eigenlijk geheel buiten de Japanse maatschappij werden gehouden. Het contact met de Japanners werd door de isolatie op Dejima en de strenge discipline aldaar immers tot een minimum beperkt.

De Nederlanders waren dus vooral buitenstaanders in Japan en werden ook bewust in die rol gehouden door onder meer ervoor te zorgen dat het verblijf op Dejima van tijdelijk aard was. De Nederlanders stonden bovendien veelal in laag aanzien bij de Japanners omdat in Japan kooplui traditioneel laag op de sociale ladder stonden. Voor geleerden en doktoren als Von Siebold hadden de Japanners daarentegen veel respect. Daarom waren Japanners waarschijnlijk ook bereid hun leven op het spel te zetten voor zulke personen, en ze te voorzien van informatie en geschriften over Japan en de Japanse taal.

Bovenal luidt echter de conclusie dat gedurende het verblijf op Dejima er geen sprake (meer) was van een vriendschappelijk relatie tussen Nederland en Japan. De Nederlanders werden gedwongen naar Dejima te verhuizen, om daar geïsoleerd van Japan en de rest van de wereld handel te drijven met de Japanners onder strikte voorwaarden.

Hoewel het gevangenschap op Dejima vrijwillig werd ondergaan, werd de vrijheid van de Nederlanders zodanig ingeperkt dat het verblijf op Dejima zeer veel gelijkenis vertoonde met een verblijf in een 'echte' gevangenis. De fysieke, ruimtelijke en sociale isolatie op Dejima in combinatie met het feit dat de Nederlanders wel aan de regels en wetten dienden te gehoorzamen maar niet onder het Japanse strafrecht werden berecht, maakt dat de Nederlanders in Japan 200 jaar werkelijk een unieke positie innamen. Het verblijf van de Nederlanders op Dejima van 1641 tot en met 1854 kan zodoende het beste worden omschreven als die van een groep buitenstaanders die ervoor kozen om vrijwillig in gevangenschap te leven en in ruil daarvoor 200 jaar in Japan mochten blijven om handel te drijven.

Bibliografie

Blussé, Leonard, Willem Rimmelink, en Ivo Smits (eds.), *Bridging the divide: 400 years The Netherlands - Japan* (Leiden 2000).

Boot, W.J., *Keizers en Shōgun. Een geschiedenis van Japan tot 1868* (Amsterdam 2001).

Botsman, Daniel V., *Punishment and power in the making of modern Japan* (Princeton 2005).

Boxer, C.R., *Jan Compagnie in Japan 1600-1817* (Den Haag 1936).

De Coningh, C. T. van Assendelft, *Mijn verblijf in Japan* (Amsterdam 1856).

Foucault, Michel, *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis* (Groningen 1997).

Golownin, Vasily Mikhailovich, *Recollections of Japan, Comprising a Particular Account of the Religion, Language, Government, Laws and Manners of the People, with Observations on the Geography, Climate, Population and Productions of the Country. By Captain Golownin, R.N., Author of "Narrative of a Three-Years' Captivity in Japan." To Which Are Prefixed Chronological Details of the Rise, Decline, and Renewal of British Commercial Intercourse with That Country* (London, 1819).

Gordon, Andrew, *A modern history of Japan: from Tokugawa times to the present* (New York 2003).

Huibert, Paul, *Nederlanders in Japan, 1600-1854: de VOC op Desjima* (Weesp 1984).

Kaempfer, Engelbert, *De beschrijving van Japan, behelsende een verhaal van den ouden en tegenwoordigen staat en regeering van dat ryk ... benevens eene beschrijving van het koningryk Siam / in 't Hoogduytsch beschreven door Engelbert Kaempfer ; uyt het oorspronkelyk Hoogduytsche handschrift, nooit te vooren gedrukt, in het Engelsch overgezet, door J.G. Scheuchzer, die daar by gevoegt heeft het leven van den schryver ; voorz. met kunstige kopere platen, onder het opzicht van Hans Sloane uytgegeven, en uyt het Engelsch in 't Nederduytsch vertaalt* (Amsterdam 1733).

McClain, James L., *Japan: a modern history* (New York 2002).

Meijlan, Germain Felix, *Japan. Voorgesteld in schetsen over de zeden en gebruiken van dat rijk bijzonder over de Ingezetenenen der stad Nagasaky* (Amsterdam 1830).

Spiereburg, Pieter, *A history of murder: personal violence in Europe from the Middle Ages to the present* (Cambridge 2008).

Spierenburg, Pieter, 'Punishment, Power, and History. Foucault and Elias', *Social Science History* 28:4 (2004) 607-636.

Spierenburg, Pieter, 'The green, green grass of home: capital punishment and the penal system from a long-term perspective', in Austin Sarat en Jürgen Martschukat (eds.), *Is the death penalty dying?* (Nog te verschijnen, 2011).

Titsingh, Isaac, *Bijzonderheden over Japan. Behelzende een verslag van de Huwelijks Plegtigheden; Begrafenissen en Feesten der Japanezen, De Gedenkschriften der laatste Japansche Keizers en andere merkwaardigheden nopens dat Ryk* (Den Haag 1824, eerste deel).

Veenhoven, Willem Adriaan, *Strijd om Deshima: een onderzoek naar de aanslagen van Amerikaanse, Engelse en Russische zijde op het Nederlandse handelsmonopolie in Japan gedurende de periode 1800-1817* (Bloemendaal 1950).

Wright, Diana E., 'Female Crime and State Punishment in Early Modern Japan', *Journal of Women's History* 16:3 (2004) 10-29.

Yoshino, Jun, 'Law Enforcement in the Edo Period', *Japan Echo* 31:3 (2004) <http://www.japanecho.com/sum/2004/310319.html> (01-06-2010).